

סוף מעשה בתחזוקה תחילה: רב־שיח על אתגרי התחזוקה השוטפת של נחלי ישראל

מפת הנחלים בישראל עוברת מהפכה של ממש בעשור האחרון. משאבים משמעותיים מופנים כיום לשיקום – החל משיקום בתי גידול והשבת הדינמיות הטבעית שאבדה בשנות התיעול והניקוז, ועד לניקוי זיהומים וחיבור מחדש של הנחל למרחב הזרימה שלו. בעקבות זאת, הנחלים תופסים מקום מרכזי יותר בחודעה הציבורית. אך בצל המהפכה הזו ניצבת שאלה מטרידה שטרם קיבלה מענה הולם: אחרי שעבודות השיקום מסתיימות, הסרטים נגזרים, והחגיגות דועכות, מי יהיה הגורם שישא באחריות לתחזוקתו ולניהולו של מרחב הנחל בטווח הארוך, ומניין יבוא הכסף הדרוש לכך? כדי להמחיש את האתגר, ניתן להסתכל על אומדן העלויות השוטפות לתחזוקה בנחל ציפורי (עמ' 53–54 בגיליון זה), המראה כי תקציב התחזוקה מתחלק כיום בין פינוי פסולת – 40%, כוח אדם – 30%, ותחזוקת צומח, אחזקת מתקנים ורכיבים נוספים – 30%, ומסתכם ב־2.4 מיליון ש"ח לשנה במצב הקיים. כל אחד מהרכיבים הללו כמעט יכפיל את עצמו בעקבות הפיתוח הנופי ושיקום הנחל. בהינתן המציאות הכלכלית הזו פנינו לבעלי עניין מרכזיים לדיון בעתיד המרחב הכחול־ירוק בישראל:

איל קנץ, מנכ"ל רשות ניקוז ונחלים ירדן דרומי
אלישע אדל, מזכיר הקרן לשמירה על שטחים פתוחים, רשות מקרקעי ישראל
חן רוזיליו, מנהלת אגף לניהול נגר ונחלים, משרד החקלאות וביטחון המזון
אבי אוזון, אגף סביבה, רשות הטבע והגנים
דנה טבציניק, מנהלת תחום תכנון, החברה להגנת הטבע
נדב ישראלי, מנהל שיקום טבע מעשי, החברה להגנת הטבע

מתייחסת בעיקר לצמצום השפעת נוכחות האדם בשטח, ובמידה פחותה בהרבה לרכיבים האקולוגיים שלהם (כגון איכות המים ומינים פולשים).

משילות וגבולות גזרה: על חלוקת האחריות לניהול הנחלים, ועל חשיבותם של גבולות השטח המנוהל

אבי אוזן: הסוגיה של הגדרת רצועת הנחל – "איפה הנחל?" – היא סוגיה שרבים וטובים מתחבטים בה. היא רלוונטית מבחינה אקולוגית והידרולוגית, אך גם לניהול. השטחים הפתוחים, מעצם מהותם, הם חסרי גבולות. אם אין גבול מוגדר למקום שאתה צריך לנהל, אז גם אתגרי הניהול יהיו רבים מספור. אם יש ערמת פסולת במרחק 5 מטר מהנחל, אתה צריך לטפל בה? ואם היא במרחק 50 מטר מהנחל, או 500 מטר...? בלתי אפשרי לנהל שטח, אם אין לו גבולות. ניתן ליצור גבולות פיזיים (באמצעות חסימות) או גבולות וירטואליים (באמצעות שבילים ותמרורים). בפארק המעינות לקח זמן, אך בסוף הבינו את זה, ורק כשגרו את הפארק בעזרת שערים, הצליחו לנהל אותו.

איל קנץ: כשאני מסתובב בנחלים מדי יום, נשבר לי הלב לראות איך גורמים עברייניים עושים בהם כבתוך שלהם: מרכבי שטח שחוצים נחלים, דרך השלכת פסולת בניין ועד הקמת זולות. נעשים הרבה מאמצים לטפל בתופעות הללו מצד גופי הסביבה, רשויות החוק והרשויות המקומיות, שאף משתפות פעולה, אבל אין גורם מתכלל שבאמת שולט על השטחים. ברגע שאני מסיים פרויקט, הוא נמסר

תחזוקת צומח גדות | באדיבות רשות ניקוז נחלים שרון

הפנים הרבות של תחזוקת נחלים: על המשמעויות האופרטיביות של תחזוקת נחלים ביום-יום, ועל המתח שבין פעולות תחזוקה

שוטפות ובין שימור תפקודה של מערכת אקולוגית דינמית **איל קנץ:** האתגר האמיתי מתחיל ביום אחרי שגוזרים את הסרט. תחזוקת האתרים היא זו שקובעת איך השטח ייראה לאורך זמן. למשל, אם במסגרת שיקום מקום ופיתוחו סללנו שבילים, אז מגיעים מטיילים, ויש לזה השלכות – מפסולת, דרך ניקיון ועד לכיסוח עשבייה כדי שהשביל יישאר חשוף ונקי. כיום אין גורם שאמון על תחזוקה ואכיפה בשטחים הפתוחים במדינת ישראל, ובעיקר – אין גורם שמתקצב את הפעילות הזו. זו מכה ברמה הלאומית, מכיוון שהשטחים הפתוחים בכלל והמעיינות והנחלים בפרט, הם אולטרה-אינטנסיביים מבחינת כמות המבקרים וההשפעה שלהם עליהם.

חן רוזילי: צריך להבחין בין שני עולמות תחזוקה שנושאים עלויות ומשמעויות שונות. עולם התחזוקה הראשון הוא תחזוקה קונוונציונלית, שנועדה לאפשר לנחל לבצע את התפקיד שלו, כלומר לשמור על ערוץ זרימה רציף ופתוח. זו תחזוקה פשוטה יחסית, שדורשת, למשל, ניהול של צמחיית הנחל ופינוי סחף. עולם התחזוקה השני הוא כל הקשור להנגשת הנחל לציבור ולפעילות אנושית בסביבת הנחלים, כלומר תחזוקה של פארקים למבקרים בנחל. מטבע הדברים, פינוי פסולת, שבילים, צמחייה אינטנסיבית, ריהוט, ספסלים, פרגולות, גשרונים ועוד, יקרים בהרבה. מניסיוני, עלויות הנגשת הנחל לציבור הן העלויות שמכבידות על רשויות הניקוז והנחלים.

דנה טבצ'ניק ונדב ישראלי: שיקום נחל איננו פרויקט חד-פעמי, אלא מחויבות ארוכת-טווח למערכת אקולוגית חיה ודינמית. בניגוד לפרויקט תשתית רגיל, נחל לא נשאר כפי שתוכנן, מכיוון שהוא מושפע באופן מתמיד משיטפונות, בצורות, מקורות זיהום, מינים פולשים, עומסי מבקרים, פסולת, שינוי האקלים ולחצי פיתוח. לכן תחזוקת נחל אינה יכולה להסתכם בניקיון, בגינון או בתיקון שבילים. היא מחייבת ניהול אקולוגי מתמשך: ניטור, טיפול במפגעים, שמירה על זרימה ואיכות מים, ניהול צומח גדות, הגנה על בתי גידול רגישים והתאמת השימוש האנושי ליכולת הנשיאה של המערכת. ללא תחזוקה רציפה, ניטור וניהול מתמשך, גם ההצלחה הגדולה ביותר בשיקום עלולה להישחק בתוך שנים ספורות בלבד. האתגר המרכזי כיום איננו רק לשקם נחלים, אלא להבטיח שהם ימשיכו לתפקד כנחלים חיים גם ביום שאחרי.

אבי אוזן: המונח הנפוץ באנגלית לשיקום נחלים הוא stream restoration, שהתרגום המילולי שלו הוא 'שחזור נחלים'. מונח זה מטעה במקצת, מפני שלא ניתן ממש "לשחזר" נחל, כי לשם כך צריך להשיב לאחור את כל השפעות האדם באגן ההיקוות. כשאנחנו מבצעים שיקום של נחלים, אנחנו למעשה משקמים את המבנה והתפקוד של הנחלים בהתאם לתנאים הקיימים – stream rehabilitation. תחזוקת הנחלים ומקורות המים בשטחים הפתוחים

על מקורות התקציב למימון תחזוקת נחלים

איל קנץ: לתחזוקה אין מימון. יש תקציבי מדינה לפיתוח ולשיקום של שטחים פתוחים, בראשם הקרן לשמירה על שטחים פתוחים של רמ"י, אבל אין סעיף מימוני לתחזוקה. רשות ניקוז יכולה לגייס מיליוני שקלים בשנה לטובת העניין, כאשר מדובר בשותפות של הרשויות והגופים בסמכויות ובתקציבים, ובפרט בתקציבי פיקוח. רשויות הניקוז לא הוקמו כדי לשמש גורם למימון תחזוקה. לכן, כל פרויקט שלי מתחיל בחיפוש אחר שותפים. איפה שיש שותפים, אנחנו נכנסים. דוגמה טובה לכך היא שיתוף פעולה חדש עם החברה להגנת הטבע, שתנהל את המיזם לאחר הביצוע: פרויקט לשיקום בתי גידול לחים בעמק המעיינות.

תחזוקה מבוצעת גם על-ידי אכיפה. לרשות המקומית יש סמכות לאכוף, אבל היא צריכה שיהיו לה גם תקציב ורצון. תחזוקה ואכיפה נדרשות גם כדי למנוע דליפות מזהמים וביוב מתחומי הרשויות המקומיות. מעבר לכך, יש צורך לעקוב אחרי מזהמים המוזרמים בהיתר מהמדינה – אותה מדינה שאין לה מנגנון לאכוף את הנושא בשטחים הפתוחים הנרחבים.

דנה טבצ'ניק ונדב ישראלי: הפער המרכזי כיום הוא בין תקציבי ההקמה והשיקום להיעדר מנגנונים מוסדרים לניהול ולתחזוקה

לרשות המקומית ולא תמיד יש לה משאבים ויכולות לנהל אותו. הפתרון הוא למנות גורם מתכלל ולהעניק לו סמכויות, ואלה בהחלט יכולות להיות רשויות הניקוז והנחלים.

חן רוזיליו: מבחינה חוקית לרשות ניקוז אסור לעסוק בניהול אתרים קולטי קהל, כי זה חורג מהאחריות שלה. כגוף סטטוטורי מותר לה לעסוק אך ורק במטרות שלשמן היא הוקמה, לפי הגדרת חוק הניקוז – ניהול הנחל במובן של מניעת נזקי שיטפונות. לרשויות הניקוז יש מאסדר (רגולטור) נוסף, מתוקף היותן גם רשויות נחל על פי צו הנחלים. בהתאם לצו, יש שחקנים רבים נוספים שנדרשים להיכנס תחת האלונקה, במובן של האסדרה, ההנחיות המקצועיות והתקצוב – המשרד להגנת הסביבה כמובן, וכן רשות הטבע והגנים והרשויות המקומיות. זווית נוספת של הדברים היא העובדה שחוק הניקוז קובע רשימת נציגים של גופים בעלי עניין שיושבים בוועדות השיפוט של משרד החקלאות לקידום תוכניות של מפעלי ניקוז וכן במעצת הניקוז המאשרת את התוכניות הללו. הפרספקטיבה והדרישות המקצועיות של כל גוף כזה מקבלות ביטוי בתוכניות, ומעצבות, ככל הניתן, את הפעולות בשטח. לפיכך, יהיה זה ראוי שאותם גופים יישאו גם הם באחריות לתחזוקת הפרויקטים ובמקרים מסוימים אף למימון הקמתם.

נחל הקיבוצים – חלק מפרויקט לשיקום אקוהידרולוגי ונופי בנחל, שעיקרו הפרדה בין ערוץ אקולוגי, המעודד החזרת בעלי החיים וצמחים מקומיים, לבין הערוץ המשמש לקליטת קהל המטיילים | באדיבות הקרן לשמירה על שטחים פתוחים

קמפיין להעלאת מודעות המטיילים בפארק המעינות לחשיבות של שמירה על הניקיון | צילום: שחר בוקמן

איך להקצות מראש תקציב מדויק עבור פעולות ניקיון או עבור תחזוקה ונטיעות מחדש.

מכיוון שהתחלנו לפעול ב־2013, בתקופה הנוכחית מגיעות לקיצן עשר השנים מאז השלמת הביצוע של הפרויקטים הראשונים שקיבלו מאיתנו מימון, תוך התחייבות של הגופים המבצעים לתחזק את המיזמים. עוד לא ראינו מיזם שבחלוף עשור מהקמתו הפסיקו עבודות התחזוקה שלו, אך אנחנו צופים שזה עלול לקרות בשנים הקרובות. **חן רוזילי:** ערכית, ראוי שמענקי פיתוח לא יכללו מרכיב של תחזוקה. כשהמשרד נותן לגוף מסוים מענק לפיתוח, ראוי שאותו גוף ייקח אחריות מלאה על המיזם, כולל תחזוקתו. המשרד לא יכול להמשיך להיות מחויב למיזם בצורה שתבטיח לאותו גוף את בסיס התקציב שלו. זו לא חתונה. הדבר הנכון מבחינת משילות הוא שמשרד ממשלתי יסייע בהקמה, אבל שאותו גוף ייקח אחריות על הדבר. במציאות כזו הוא יעשה, למשל, פעילויות חינוכיות למניעת ונדליזם והשלכת פסולת. עם זאת, בסיס התקציב הצר של רשויות הניקוז אינו מאפשר להן לקחת אחריות מלאה על נושא התחזוקה כפי שהמדינה רואה לנכון. משרד החקלאות, כמאסדר של רשויות הניקוז, פועל במישורים ממשלתיים כדי להסדיר את הנושא הזה ולהגדיל את בסיס התקציב שלהן. במקביל לכך, כפי שצוין בנושא הקודם של חלוקת האחריות, גורמים נוספים צריכים לתרום למערכת מימון התחזוקה.

אקולוגיה מול הנגשה לציבור – מחיר ההנגשה ופרדוקס ההצלחה: על השפעת הנגשת הנחלים לציבור על המערכת האקולוגית, ועל ניהול עומסי מבקרים

איל קנץ: הציבור הישראלי צמא למים, תרתי משמע, וברגע שאתה מבצע פעולות, אפילו מינימליות, להסדרת אתר שיש בו מים, ומחזיר לטבע מעט מהיופי שלו – המונים מגיעים. לדוגמה, יש אצלנו מעין שאנו מכנים "מעין הביקיני" – אתר שפעם היה מוכר ליודעי חן בלבד, אך בעקבות פוסט אחד ויראלי ברשת, של משפיענית בביקיני, הוצף בבת אחת באלפי אנשים שמשאירים אחריהם פסולת. נוצרים

ארוכי־טווח. קל יחסית לגייס תקציבים לפרויקט חדש, אך קשה הרבה יותר להבטיח מימון קבוע לניקיון, לטיפול במינים פולשים, לניטור איכות מים, לתחזוקת צומח גדות, לטיפול במפגעים, לאכיפה ולניהול עומסי מבקרים לאורך שנים. במקרים רבים דווקא הצלחת השיקום יוצרת אתגר חדש. איכות המים המשופרת, חזרת הזרימה והנגשת המרחב גורמות לגידול משמעותי בכמות המבקרים. זהו כמובן הישג חשוב, אבל אם הוא אינו מלווה בניהול מתאים, הוא עלול להביא במהירות ללחץ נוסף על המערכת האקולוגית. לכן, צריך להבחין בין תחזוקת פארק לתחזוקת נחל. נחל משוקם אינו רק מרחב בילוי, הוא גם בית גידול, מסדרון אקולוגי ותשתית טבעית רגישה. בהתאם לכך, גם מודל התחזוקה שלו חייב לכלול לא רק שירותי ניקיון ובטיחות, אלא גם יעדים אקולוגיים ברורים ומדידים. **אלישע אדל:** הקרן לשמירה על שטחים פתוחים ברשות מקרקעי ישראל פעילה מאז 2013 ואישרה לחלוקה עד היום כ־2.3 מיליארד ש"ח לטובת שמירה ופיתוח של השטחים הפתוחים ברחבי הארץ. המקור התקציבי הוא תיקון 7 לחוק מנהל מקרקעי ישראל משנת 2009, שקבע ש־1% מההכנסות השנתיות של רשות מקרקעי ישראל (רמ"י) יוקצה לשמירה על השטחים הפתוחים. הקרן קבעה כללים קשיחים כדי להבטיח שכספי הציבור הולכים במלואם לביצוע בשטח וכדי להימנע מפריצת הקופה הציבורית. במסגרת הכללים האלה נקבע שהקרן לא תממן פיקוח וניהול שוטף. כלומר, נכון להיום ההגדרה היא שאנחנו לא מממנים תחזוקה ומשכורות.

גוף שמגיש בקשה למימון מיזם על־ידי הקרן, מתחייב לתחזק אותו במהלך הביצוע וכן למשך עשר שנים מתום הביצוע. אם במהלך תקופה זו הקרן רואה שהמיזם לא תוחזק בצורה ראויה, אותו גוף לא יכול להגיש לקרן בקשה חדשה, עד שהליקויים יתוקנו. מה קורה עשור אחרי הביצוע? לכך אין לי תשובה טובה עדיין. זו סוגיה שאנחנו מתחבטים בה. בהרבה תחומים וברוב המדינות המציאות היא שיותר קל לגייס תורמים למיזם חדש מאשר לתחזוקת מיזם ישן. אנחנו לא יודעים עדיין להתמודד עם התחום של תחזוקה –

צרכים של שמירה על בטיחות המטיילים ותחזוקה שוטפת למניעת סיכונים באתרים שלעיתים קרובות אין גורם שייקח אחריות מלאה על המתרחש בהם.

אבי אוזן: ככאב ובצער אומר שלעיתים הפיתוח שוחק כמעט לאפס את ערך הנחל וסביבתו, אף על פי שלמענם הוא בעצם נעשה מלכתחילה. במקרים כאלה, בגלל עומס הפיתוח והשימוש, הנחל מאבד רבות מהאיכויות הטבעיות שלו, ונעשה לפארק. כאשר מתאימים את הנחל לציבור במקום שהציבור יתאים את עצמו לנחל, כאשר סוללים שביל בטון ומציבים תאורה, הנחל כתופעת טבע מצטמצם ונסוג, ובמקומו אנו מקבלים תופעה תרבותית, כלומר "יצירות" מעשה ידי אדם במקום מופע טבעי. פארק ותרבות הם דברים חשובים, אך נכון שהביטוי שלהם במרחב הפתוח יהיה צנוע ומותאם. שבילים זו נקודה כאובה. ישנם עשרות נחלים שנשללו בהם שבילים מרוצפים בבטון או באספלט בגדה הקרובה למים, ובאמצעות השביל בעצם מעקרים גדה שלמה. בגלל המבנה הצר של הנחל "הפרעת השוליים" של השביל משפיעה על כל מרחב הנחל. שביל צריך להיות במרחק משתנה מהנחל, וכך לספק "חלונות הצצה" לטבע במקום אוטוסטרדה לאורך הנחלים. כמו כן, הגדה הנגדית לשביל צריכה להיות מוטת שימור.

אלישע אדל: לקרן יש שתי מטרות סותרות. מצד אחד, זו קרן לשמירה על השטחים פתוחים. מכאן נובע לכאורה מיקוד מלא בערכי טבע וסביבה. מצד שני, הקרן מיועדת לטובת הציבור, ואם בוחרים לאפשר לציבור להגיע לנחלים, המשמעות היא שצריך ליצור הנגשה. סביב המתח הזה אנחנו רוקדים ריקוד עדין. חלוקת המשקל הניתן לקריטריונים, שמשמשים אותנו בבחינת כל בקשה למימון מיזם, היא כזאת: 35% – מידת התועלת לציבור, 35% – מידת התרומה לערכי טבע ואקולוגיה, 30% – מידת ישימות המיזם. בסופו של דבר, שמירה על הטבע שנעשית לטובת האדם נותנת כנראה את הפתרון הכי טוב גם לטבע, כי זה המקום שהתקציב מגיע ממנו. כאשר יש פיתוח מואץ בשכונה מסוימת, יש סיכוי גבוה שיוקצו תקציבים למטרת שמירה על הטבע הסמוך לטובת התושבים.

זהות הגוף המנהל: על המבנה הארגוני המתאים לניהול נחלים, ועל חלופות לניהול בר־קיימא

אבי אוזן: מנהלות נחלים הן פלטפורמה לניהול סוגיות רב־ממדיות שנוגעות להרבה גורמים, אבל אינן נוגעות לאף אחד מהם באופן ישיר. הצלחתן תלויה במימון לתקופת "ינוקא" וביכולת להעסיק אדם שמשרתו היא לתכלול את פעילות המנהלת. מנהלת הנחלים והשטחים הפתוחים בגליל העליון היא דוגמה מעולה למנהלת שמשגיחה תוצאות, בין היתר בזכות חקיקת חוקי עזר שמסדירים סוגיות כמו לינה בלילה סמוך לנחלים, אש ורעש, ובכך מחזקים את יכולת האכיפה של המועצות האזוריות.

איל קנץ: יש שטחים פתוחים שניתן לנהל אותם באמצעות מנהלות

משותפות לכמה ארגונים, כמו שאנחנו עושים עם הרשויות המקומיות וגופים נוספים במרחב. אבל ניהול של שטחים שבפועל הם פארקים, כמו פארק המעיינות, שקולט מיליון מבקרים בשנה, זה כבר סדר גודל אחר, והוא מצריך משאבים עצומים. אפשר להוסיף סמכויות פיקוח ואחריות לגופים קיימים או להקים גוף של "איגוד ערים לשטחים פתוחים" לכל אזור שעבורו השטחים הפתוחים הם יעד אסטרטגי, ולהקנות לו סמכויות ניהול הכוללות אכיפה, פיקוח, פינוי פסולת וגביית כספים. במילים אחרות, צריך למנות את "ראש העיר של השטחים הפתוחים".

חן רוזיליו: כשרשות מקומית לוקחת על אחריותה את ניהול הנחל, נוצרת משילות, והדברים נראים אחרת. אפשר להקביל את המצב לניהול חופים: כל רשות מקומית הגובלת בחוף אחראית לחופיה. רשות ניקוז מנוהלת על־ידי דירקטוריון המורכב מראשי הרשויות באגן הניקוז שלה, ואחריותם של חברי הדירקטוריון היא לאגן כולו. קטונתי מלהכיר את מנגנוני המימון של כלל הגופים באגן, אך בעיניי, ברוב המקרים המקור למימון התחזוקה צריך להיות תושבי האגן ובעלי העניין באגן, כנהנים הישירים העיקריים מהנחל, ולא תקציבי המדינה שמגיעים מכלל תושבי המדינה. חריגים הם האתרים שקולטים קהל באופן קבוע מכל הארץ. האתרים האלה נמצאים כיום במצוקת תחזוקה, וזה נכון לא רק בפארקים של נחלים. יחזמה מבורכת של המרכז לשלטון אזורי ליצירת גופים לניהול השטחים הללו נמצאת בחיתוליה, ואני מקווה שתתפתח במהרה.

מודלים עתידיים: על מודלים כלכליים ומנגנוני מימון חדשניים לניהול ולתחזוקה של נחלים

דנה טבצ'ניק ונדב ישראלי: אין ספק שניהול אתרי טבע ומרחבי נחל קולטי קהל מחייב יצירת עוגנים כלכליים בני־קיימא לטובת ניהול ארוך־טווח. דוגמה לפרויקט שיקום המפותח תוך הבנה והכנה לצורכי תחזוקה ארוכת־שנים אפשר לראות בפרויקט תפוז"ז (תכנית פוטור וולטאית אזורית). במסגרת הפרויקט יוקמו בעמק המעיינות מתקנים פוטורולטאיים בשטח של כ־4,000 דונם, ויבוצע שיקום אקולוגי בשטח של כ־2,000 דונם. בתוכנית זו נכרכו יחדיו פיתוח תשתיות אנרגיה ושיקום אקולוגי של בתי גידול לחים, אך לא פחות חשוב מכך, נבנה מראש מודל לניהול ולתחזוקה של השטחים שישוקמו.

לאור זאת, צוות משותף של המועצה האזורית עמק המעיינות, רשות ניקוז נחלים ירדן ודרומי והחברה להגנת הטבע מקדם תוכנית ניהול ותחזוקה וכן ותקצוב ייעודי עבורה. לטובת הניהול והתחזוקה של שטחי השיקום תוקם קרן ייעודית, שכספי השותפים יופקדו בה. נוסף על כך, החברה שתקים את המתקנים הפוטורולטאיים תפקיד חלק מרווחיה בקרן הניהול והתחזוקה. במרץ השנה אישרה הנהלת רמ"י את פרויקט תפוז"ז, וקיבעה בהחלטתה התקדימית את החיבור בין תוכנית הפיתוח הפוטורולטאית לשיקום האקולוגי ובין אחריות היזמים למימון פעולות השיקום.

קרן פילנתרופית יכולה להחליט על ריכוז מאמץ לשיקום נחל מסוים, כפי שעשתה יד הנדיב בנחל ציפורי. הנהלת הקרן לשטחים פתוחים בחנה את המודל הזה, ומתוך תפיסה שרמ"י פועלת עבור כלל עם ישראל, ושנחנו מחויבים לכלל התושבים במדינה, החלטנו לשמר את המדיניות לפיזור שוויוני והוגן של תקציבי המימון בכל הארץ.

חן רזיליו: לרשויות הניקוז והנחלים יש מסגרת שאמורה לתת לה ודאות כלכלית. הכוונה לחוקי העזר המחייבים אותן לגבות היטל, המכונה "מכסות ניקוז", מבתי האב ומבעלי הנכסים בתחומה. תפקיד המנכ"ל הוא לנהל את תקציב הרשות כך שהגבייה תתאים לצרכים. כאשר תקציב הגבייה אינו מספיק לפעולות התחזוקה, עומדת בפני הרשות האפשרות לייקר את הגבייה. יש הגיון בכך שהתחזוקה שקשורה לפעילות האנושית יקרה יותר, ושהנהנים העיקריים ממנה הם תושבי האזור.

איל קנץ: אני מציע שלושה נתיבי מימון: הסטת חלק מתקציב הפיתוח של הקרן לשמירה על שטחים פתוחים לטובת תחזוקה; יצירת תקציבים קבועים בחקיקה, בדומה לחוק הכינרת, עבור פארקים מטרופוליניים גדולים; מתן אפשרות לגופים להגיש בקשות לקרן לשמירה על שטחים פתוחים עבור תחזוקת פארקים קיימים.

לסיכום, כפי שעולה מהרב־שיח, שיקום הנחל הוא רק יריית הפתיחה. כדי שהמיליונים הרבים שמושקעים בשיקום נחלים לא ירדו לטמיון, נדרש להגדיר את גבולות הניהול, להסדיר משילות וליצור מנגנונים כלכליים לתחזוקה שוטפת של הנכסים הלאומיים שכולנו כל כך צמאים להם.

המודל הזה חשוב, משום שהוא מבטא מעבר מחשיבה על שיקום כפרויקט חד־פעמי לחשיבה על אחריות מתמשכת לשטח: מי מנהל אותו, מי מממן אותו, מי מתחזק אותו, וכיצד מבטיחים שהערכים האקולוגיים שלשמם בוצע השיקום אכן נשמרים לאורך שנים. לצד זאת, חשוב להבהיר שמנגנוני תחזוקה ושיקום אינם תחליף לבחינה סביבתית ותכנונית קפדנית של עצם הפיתוח, אלא תנאי הכרחי לקידום פרויקט שיש בצידו התחייבות לשיקום אקולוגי ארוך־טווח. השותפים בפרויקט מבינים את הפשרות הנדרשות לטובת הצלחת הפרויקט, על שני חלקיו, רואים את התועלת המשותפת, ומתגייסים להבטחת היכולת להקים, לנהל ולתחזק את השטחים שישוקמו שנים רבות קדימה.

אבי אוזן: צריך לשנות את הפרדיגמה שלפיה לא גובים תשלום על ביקור בשטח פתוח. שטח פתוח מנוהל הוא מוצר שיש לו ערך ועלויות. אין ספק שהציבור מעריך מקום נעים, נקי ובטוח, ולהערכתי יהיה מוכן להשתתף בנטל הכספי. אפשר לבחון מודלים לא מחייבים לתשלום, למשל דמי כניסה סמליים בגובה של שקלים בודדים, שהמעוניינים לתרום לניהול המקום יוכלו לשלם אותם באמצעות סריקת ברקוד, או תשלומים "צבועים", כמו תוספת שקל למחיר של פחית קולה הנמכרת במרחב, לטובת התחזוקה.

אלישע אדל: כאמור, הכלל שקבעה הנהלת הקרן אינו מאפשר תקצוב של תחזוקת מיזמים, אבל ההנהלה יכולה לשנות את ההחלטה הזו. פתרון אפשרי שנבחן אצלנו בעבר הוא לאפשר לגופים להגיש בקשה לחידוש המיזם, כמיזם ביצוע חדש, בתום עשר שנים מהביצוע. פתרון אפשרי אחר שראוי לשקול הוא הקצאת כסף לתחזוקה דרך גוף ארצי שירכז את פעולות התחזוקה.

שיטפון רביעוצמה בנחל ברקאי גרם לקריסת גדות, לשבירת בטון ולמים עומדים | צילום: ענבל בוסתן